

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДГРУНТЯ ПОБУДОВИ ФРАКТАЛЬНОЇ ПОЕТИЧНОЇ МОДЕЛІ СВІТУ У БРИТАНСЬКИХ ПОЕТИЧНИХ ТЕКСТАХ ХІХ–ХХІ СТОЛІТЬ У ЛІНГВОКОГНІТИВНОМУ ВИМІРІ

Оксана Москвичова

ORCID ID: 0000-0001-7678-5834

Херсонський державний університет

вул. Університетська 27, Херсон, Україна, 73000

oksana20121980@gmail.com

Мета статті — дослідити специфіку відтворення дійсності у фрактальній поетичній моделі світу на матеріалі британської поезії ХІХ–ХХІ ст. Використано лінгвопоетичний аналіз лексико-семантичних тропів як вербальних засобів формування фрактальної поетичної моделі світу, а також лінгвокогнітивний і поетико-когнітивний аналіз визначеної тропеїки для виявлення аксіологічно забарвлених глибинних смислів когнітивного стилю у поетів британського романтизму, модернізму і постмодернізму. З позиції когнітивної лінгвістики та когнітивної поетики поетичний текст окреслено як результат когніції поета та його інтерпретації дійсності крізь призму свого фізичного та соціально-культурного досвіду. Когнітивна поетика акцентує увагу дослідників поетичних текстів на метафоричності людського мислення, його художності та образності, завдяки яким можлива концептуалізація дійсності людиною з опорою на її тілесний та сенсомоторний досвід. Реконструкція фрактальної поетичної моделі світу британських поетичних текстів ХІХ–ХХІ століть актуалізує сутність поезії, поетичного тексту та специфіку відтворення в ньому дійсності, естетичний аспект поезії та її лінгвокомунікативні особливості. Стаття є актуальною в контексті сучасних поліпарадигмальних досліджень, оскільки узагальнює та систематизує три лінгвістичні парадигми (лінгвопоетичну, лінгвокогнітивну і поетико-когнітивну), спрямовані на побудову фрактальної поетичної моделі світу, за допомогою здобутків математично-політологічного й синергетичного моделювання. Мета, завдання, результати й висновки статті обумовлені розкриттям специфіки поетичного світосприйняття, втіленої у поезії британського романтизму, модернізму і постмодернізму.

Ключові слова: поетична модель світу; концепт; концептуальні тропи; фрактал; фрактальна поетична модель світу.

Наукове дослідження фрактальної поетичної моделі світу в лінгвокогнітивному вимірі зосереджене довкола тропів, їх когнітивних особливостей як вербальних засобів актуалізації когнітивних процесів і лінгвокогнітивних механізмів формування й декодування поетичної моделі світу в британських поетичних текстах ХІХ–ХХІ століть. Лексико-семантичні тропи (метафора, метонімія, оксиморон) постають основними маркерами на вербалізацію концептів та реконструкцію концептуальних тропів у тканині поетичного тексту. Особлива увага до вказаних тропів зумовлена їх когнітивною природою, яка полягає в можливості виявлення когнітивних процесів, лінгвокогнітивних операцій і лінгвокогнітивних процедур для розкриття лінгвокогнітивних механізмів формування та декодування фрактальної поетичної моделі світу.

У контексті дослідження актуальним постає такий концептуальний троп, як концептуальна метаморфоза; її, з огляду на традиційну тропеїку, потрактовано тропеїчною синтактико-стилістичною фігурою [16]. Інші види тропів (гіпербола, літота, синекдоха, антономазія, іронія, персоніфікація, алегорія, перифраз, епітет) можуть бути врахованими в ході аналізу британських поетичних текстів XIX–XXI століть в аспекті здатності вказаних тропів до конвергентного оточення метафори, метонімії, метаморфози й оксиморона. Образне порівняння вилучаємо з фокусу дослідження, оскільки в аспекті когнітивної лінгвістики висвітлено, що порівняння входить до складу текстового конструкту (компаративного блоку), який ґрунтується на лінгвокогнітивній операції порівняння [23]. Доведено, що порівняння постає не тільки когнітивною операцією, яка забезпечує формування й функціонування мовних тропів [23], а й є лексико-синтаксичною стилістичною фігурою з когнітивною та семіотичною природою [19].

Поетичну модель світу реконструюємо у віршах за допомогою поліпарадигмальної методики, яка інкорпорує лінгвопоетичний, лінгвокогнітивний і поетико-когнітивний наукові напрями. Указана поліпарадигмальність дослідження ґрунтується на методологічному інструментарії зазначених напрямів. Так, у науковому дослідженні застосовано *методи лінгвопоетичного аналізу* (інтерпретаційно-текстовий, дескриптивний, семантичний, компонентний та лінгвостилістичний) для виявлення контекстної реалізації й інтерпретації тропів у поетичних текстах.

Методологія когнітивної лінгвістики (метод реконструкції та ідентифікації художніх концептів, метод концептуального аналізу, метод конструювання концептуальних тропів) сприяє реконструкції художніх концептів і моделюванню концептуальних тропів у складі поетичної моделі світу.

Методологічний інструментарій когнітивної поетики (методика концептуальної інтеграції ментальних просторів і методика моделювання концептуальних блендів) постає актуальним при інтерпретації емергентних когнітивних структур втіленого розуміння та декодування естетичної інформації в британських поетичних текстах XIX–XXI століть, закодованої в поетичній моделі світу відповідних епох.

В аспекті конструювання фрактальної поетичної моделі світу актуальною постає *методика математичного, політологічного й синергетичного моделювання*. Так, дослідження ґрунтується на методиці екстраполяції та методиці моделювання, які уможливають конструювання фрактальної поетичної моделі світу з урахуванням теорії *фракталів* у математиці й синергетиці. Особливу увагу приділено з'ясуванню потрактування поетичної моделі світу «моделлю» з урахуванням математично-політологічного та синергетичного напрямів моделювання. Звернення до наукових здобутків математично-політологічної та синергетичної парадигм дає змогу окреслити напрям дослідження як лінгвістично-математичний, або, точніше, когнітивно-синергетичний, оскільки вказані науки є актуальними в ракурсі наукового дослідження при здійсненні моделювання фрактальної поетичної моделі світу.

У контексті статті, для конструювання британської фрактальної поетичної моделі світу XIX–XXI століть, опорним і релевантним постає моделювання трагедійної картини світу в п'єсах В. Шекспіра, здійснене в докторському дослідженні В. Г. Ніконової [17, 124–147]. Метою звернення до трагедійної картини світу постає виявлення принципів структурування фрактальної поетичної моделі світу романтизму, модернізму та постмодернізму на матеріалі британських поетичних текстів XIX–XXI століть і наповнення її тропами з урахуванням їх когнітивного потенціалу.

Слідом за гіпотезою В. Г. Ніконової про ієрархічну структуру трагедійної картини світу як моделі інтерпретації дійсності письменником, що інкорпорує *жанровий, текстовий, мовний та концептуальний аспекти*, вважаємо, що первинна поетична модель світу британських поетичних текстів указаних епох теж може бути змодельована за зазначеними аспектами [17, 124–147].

Жанровий аспект поетичної моделі світу британських поетичних текстів романтизму, модернізму та постмодернізму зумовлений жанровою своєрідністю поезії зазначених епох. Так, британському романтизму властива канонічна поезія з дотриманням ритмічної структури, а модернізму й постмодернізму притаманні вільні ритмічні структури, викликані інтенціями поетів висловити свої почуття, світобачення, переживання, реакцію на політичні або суспільні події у формі віршів «потоків свідомості».

Безумовно, поезія вказаних культурно-історичних періодів завжди відображала ставлення поетів до проблем навколишнього світу, але поезія британського романтизму відзначається додатковим наповненням особистісними ліричними переживаннями поетів, а загалом британська поетична творчість XIX–XXI століть підпорядкована вимогам літературних напрямів цих епох. Романтичне світосприйняття дійсності поетами збагатило британську поезію новими відтінками трагічної суперечливості, ірраціональністю почуттів, прагненням втілити у віршах гармонію фізичної та моральної краси за допомогою стилістичних прийомів і виразових засобів [8, 70].

Британська модерністська поезія воліє подолати інерційність романтизму та прагне до радикального переосмислення романтичного підходу в сутності поетичної творчості. Виникнення нового культурно-історичного напрямку створює нову образність у поезії («жорсткий та сухий образ»), «ясний й чіткий або лапідарний вишуканий вірш», сприяє поверненню істинної ролі поезії — виражати прагнення людства висловлювати надособистісний сенс. Британський поетичний модернізм створює нову поетичну мову, інтертекстуальну, складну й полікультурну. Поезія стає конденсованою, тобто «без зайвої води», лапідарною або чіткою [20].

Як результат, вірші того періоду сприяють зарядженню читачів крізь час акумульованим у поезії емоційним досвідом поетів. Поетична британська творчість модернізму переносить акцент з особистості поета, властивий романтизму, на поезію, точніше, на поетичний текст. Поети переходять від зображення власних переживань і почуттів, від самовираження та індивідуальності до створення нового й складного поетичного стилю, у такий спосіб збагачуючи досвід читачів. Британські поети-модерністи розвивають

поетичну мову й традиції, стирають межу між минулим і теперішнім, послуговуються ідеєю деперсоналізації поезії, яка є важливішою, ніж особистість поета; використовують різні маски й голоси інтертекстуальних ліричних героїв, створюють нові й реалістичні образи, наповнюють поезію саркастичною інтонацією, епатажністю, есхатологічним поглядом на дійсність [20] («*есхатологія*» — вчення про кінець світу й про воскресіння мертвих [5, 659]).

Для британського поета-модерніста важливим є життєвий досвід, тобто досвід закоханості у творчість іншого поета, старшого сучасника або поета з минулої епохи. У такий спосіб поети заряджаються іскрою поезії, у них виникає поетичний імпульс задля вивільнення розуму від романтичних стереотипів сприйняття кожного поета як генія, цікавої особистості й звернення уваги на сам поетичний текст, його зміст, на поезію епохи. У британській модерністській поезії створюється історичний сенс, тобто прагнення поетів відобразити, заставити, порівняти, переглянути минуле з погляду сучасності, оцінити теперішнє з огляду на минуле. Як результат, виникає естетична теорія емпатичного вчитування («*емпатія*» — співпереживання внутрішньому світу й емоційному стану іншої особистості) у поезію минулих епох заради пошуку нового імпульсу до оновлення й експерименту з модерністською британською поезією [20, 198–229].

Логічним продовженням британської модерністської творчості постає постмодерністська поезія, спрямована на відображення світу як хаосу, наповнена інтертекстуальністю, подвійним кодуванням, суперечливістю, фрагментарністю, асиміляцією поета з околицями дійсності. Поетичні тексти збагачуються складними синтаксичними конструкціями, семантично несумісними лексичними одиницями, неординарним графічним оформленням. Виникає постмодерністське чуттєве поетичне мислення як рефлексія постмодерністської чуттєвості у сприйнятті довколишнього світу [9, 206–225].

У контексті нашого наукового дослідження *текстовий аспект* поетичної моделі світу британської поезії XIX–XXI століть розуміємо як такі віршовані фрагменти, у яких можливою постає інтерпретація тропів (метафори, метонімії, метаморфози, оксиморона). У світлі сучасної когнітивної лінгвістики й когнітивної поетики обґрунтована концептуальна сутність зазначених тропів [3; 11; 12; 13; 16; 24; 25; 26], саме тому увагу зосереджено на них у ході інтерпретації британських віршів XIX–XXI століть. Як зазначалось, інші тропи актуальні в контексті роботи лише в аспекті конвергентного оточення аналізованих тропів.

Мовний аспект поетичної моделі світу пов'язаний з текстовим аспектом, оскільки передбачає вербалізацію зазначених тропів у фрагментах британських поетичних текстів романтизму, модернізму й постмодернізму.

Відповідно, *концептуальний аспект* поетичної моделі світу градуєвано вербалізованими концептами й реконструйованими концептуальними тропами у поетичних текстах аналізованих культурно-історичних періодів.

З огляду на зазначене сконструюємо вихідну поетичну модель світу, подібно до моделі трагічного, яку, слідом за В. Г. Ніконовою [17, 124–147], розуміємо як ментальну конструкцію, яка у спрощеній схематичній формі

представляє етапи реконструкції поетичної моделі світу, націлену на розкриття концептуального змісту британських поетичних текстів XIX–XXI століть. У статті опорна поетична модель світу британських поетичних текстів романтизму, модернізму та постмодернізму утворюється також із п'ятьох модулів:

— *фонового* (вплив культурно-історичного контексту романтизму, модернізму та постмодернізму на творчість британських поетів, на їх індивідуально-авторське світобачення);

— *жанрового* (обумовленість способу зображення дійсності у віршах XIX–XXI століть жанровими вимогами до поетичних текстів цих епох);

— *текстового* (текстова реалізація тропів у контекстах поетичних текстів романтизму, модернізму та постмодернізму);

— *мовного* (мовні засоби реалізації тропів, спрямованих на подальшу вербалізацію концептів і реконструкцію концептуальних метафор у віршах);

— *концептуального* (втілення індивідуально-авторського світобачення британських поетів XIX–XXI століть у художніх концептах і концептуальних тропях, лексикалізованих у поетичних текстах підкреслених культурно-історичних періодів, взаємодія концептів та концептуальних тропів у концептуальному просторі британських поетичних текстів, виявлення лінгвокогнітивних механізмів формування й декодування поетичної моделі світу).

Враховуючи зазначені аспекти, змодельємо вихідний варіант поетичної моделі світу, яка теж має ієрархічну структуру і може бути проілюстрованою на матеріалі британських поетичних текстів XIX–XXI століть (див. рис. 1):

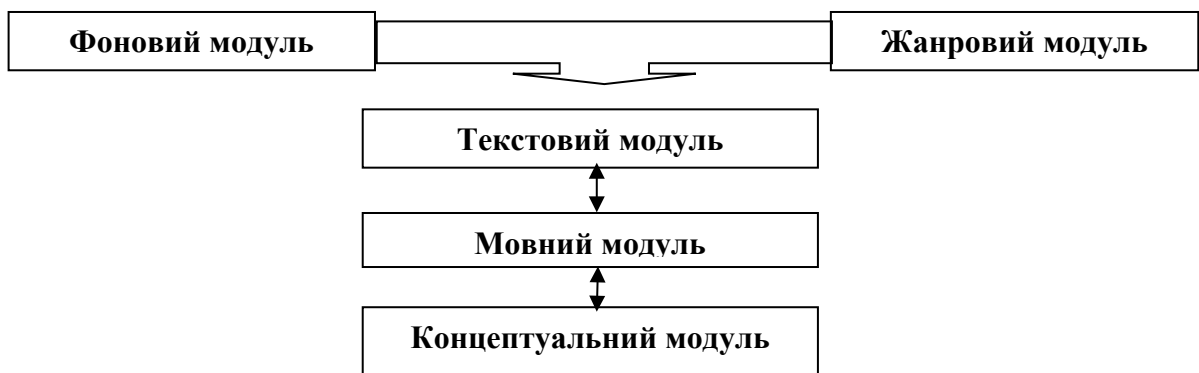

Рис. 1. Вихідний варіант поетичної моделі світу за прикладом моделі трагічного

Поліпарадигмальність обґрунтування моделювання фрактальної поетичної моделі світу британських поетичних текстів XIX–XXI століть зумовлена метою висвітлення лінгвокогнітивних механізмів її формування та декодування. У фокусі когнітивної поетики зосереджено увагу на методиці концептуальної інтеграції ментальних просторів, на методиці моделювання концептуальних блендів. Узагальнення отриманих результатів когнітивних особливостей складових фрактальної поетичної моделі світу уможливорює її графічну репрезентацію з урахуванням методики когнітивно-синергетичного моделювання.

Екстраполюючи потрактування понять «картина світу», «мовна картина світу», «концептуальна картина світу», «художня картина світу», «поетична картина світу» й «модель світу», враховуючи функціональні особливості художньої картини світу, звертаємось до методології математичного моделювання, втіленого в методі політичного моделювання, для власного конструювання фрактальної поетичної моделі світу. Звернення до методологічного інструментарію математики, політології й синергетики є актуальним у контексті статті, оскільки зумовлене метою моделювання британської фрактальної поетичної моделі світу романтизму, модернізму й постмодернізму.

Математичне моделювання в ракурсі політології ґрунтується на *методі екстраполяції* (комбінації математико-статистичних підрахунків для здійснення висновків) і на *методі моделювання* (дослідження окремих моделей, які імітують реальні системи шляхом спеціального конструювання аналогій чи моделей, у яких відтворені особливості організації й функціонування цих моделей на основі теорії подібності) [14, 4–29]. В аспекті нашого дослідження моделювання фрактальної поетичної моделі світу пов'язане з методом моделювання, оскільки в запропонованій нами моделі набуде свого конструювання інформація, яка інформує читача про особливості британської поетичної творчості XIX–XXI століть з урахуванням фонових, жанрових, мовних, текстуальних і концептуальних аспектів. Екстраполяція, у нашому розумінні, є методом кількісних підрахунків отриманих результатів дослідження.

Ураховуючи доцільність використання методології математики при конструюванні власної фрактальної поетичної моделі світу, вважаємо, що найбільш точним є потрактування поетичної моделі світу саме «моделлю», тому що, як у математиці, так і в синергетиці й політології, модель — спрощене уявлення реального устрою чи властивих цьому устрою процесів або явищ [14, 4–29]. У вказаних наукових парадигмах виокремлено види моделей залежно від особливостей їх конструювання, а саме [14, 4–29]:

- *емпіричні моделі*, у яких дані збираються на основі висунутої гіпотези;
- *нормативні моделі*, які створюються на базі або однієї теорії, або декількох теорій;
- *макромоделі*, у яких розглянуто абстрактне і загальне уявлення про аналізоване явище;
- *мікромоделі*, у яких увагу зосереджено на окремих аспектах.

У математично-політологічному моделюванні виокремлено три стадії конструювання моделей (логіко-інтуїтивний аналіз, формалізація та квантифікація), що зумовлюють існування додаткових моделей (змістовних, формалізованих і квантифікованих). *Змістовна модель* ґрунтується на методиці логіко-інтуїтивного аналізу і передбачає систематизацію понять і пов'язаних з ними систем емпіричних та інформаційних даних. *Формалізована модель* передбачає графічне моделювання аналізованого матеріалу, а *квантифікована модель* включає в себе такі етапи моделювання [14, 4–29]:

- моделювання концептуальної схеми;
- точний опис елементів моделі;
- можливість розділення елементів моделі на мікроелементи;

- трансформація вербальної форми інформації в графічну та кількісну;
- розробку гіпотези й висунення низки припущень;
- вибір засобів для отримання результатів і логічне переведення цих результатів у висновки дослідження;
- обґрунтування можливості подальшої перспективи втілення моделі на практиці.

Математична й політологічна модель — формальні сконструйовані образи певних реальних явищ, і за певних умов вони здатні замінити свій оригінал [14, 4–29]. Вказані моделі складаються з елементів — *індикаторів* або *індексів*, взаємозв'язок між якими визначається такими видами математичного аналізу, як [14, 4–29]:

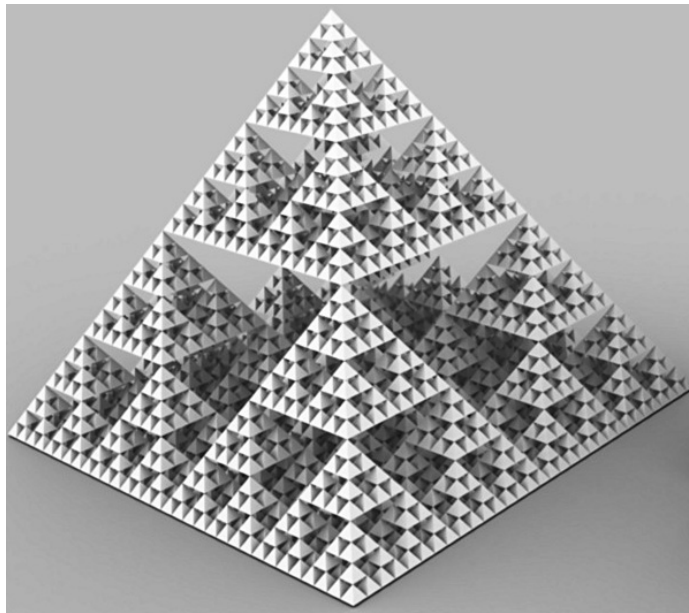
- факторний аналіз, зумовлений певними причинами для обмеження кількості індикаторів математичної моделі;
- аналіз кореляцій, тобто взаємозалежність між індексами моделі;
- аналіз регресій, тобто з'ясування причин конструювання й результатів моделювання моделі;
- спектральний аналіз, тобто аналіз окремих індикаторів математичної моделі;
- узагальнення здобутків минулого й урахування результатів на майбутнє.

Указана методика аналізу математичних і політологічних моделей передбачає їх динаміку, оскільки такий вид конструювання моделей є динамічним. Моделювання моделей за допомогою системи індикаторів і підготовка аналітичних висновків на основі кореляції між одномодульними та різномодульними індикаторами обґрунтовані зазначеними видами аналізів. Зауважимо, що кількість індикаторів моделі може бути необмеженою залежно від матеріалу дослідження [14, 4–29].

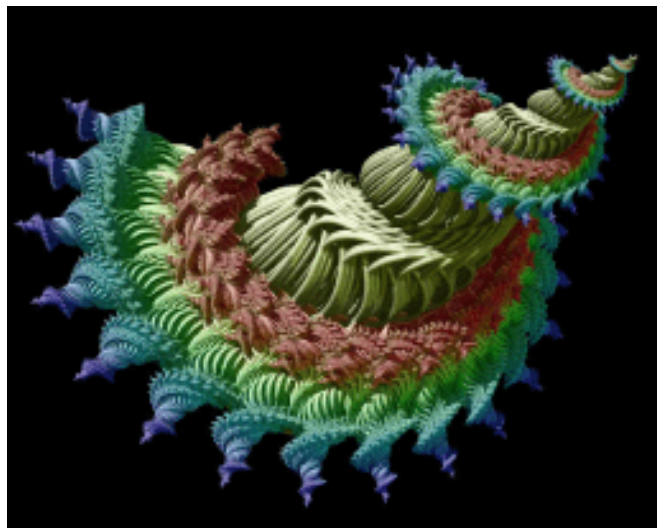
Синергетична парадигма багата на різноманітні теорії, пов'язані з різними аспектами моделювання текстів і текстової інформації. В аспекті нашого наукового дослідження актуальним є синергетичне потрактування поняття «модель». Так, модель постає системою, здатною до відтворення об'єкта дослідження й до заміни його, оскільки модель містить певну інформацію про аналізований об'єкт дослідження [2, 72]. У синергетиці модель складається із ситуацій, структур або схем, а також характеризується чітким моделюванням [2, 73].

Для конструювання власної фрактальної поетичної моделі світу звернімося до одного з термінів синергетики — до «фракталів». Так, *фрактал* (від лат. «*fractus*» — ламати, розбивати) — об'єкт, який характеризується дрібною структурою та має ієрархічний рівень організації [6, 164; 15, 185]; це нескінченна геометрична фігура, кожний фрагмент якої повторюється в зменшеному масштабі [21]. Термін «фрактал» увійшов у синергетику з математики та геометрії, у лінгвістиці він набув втілення в методиці фрактального аналізу специфіки фрактальних модусів біографічного нарративу [4].

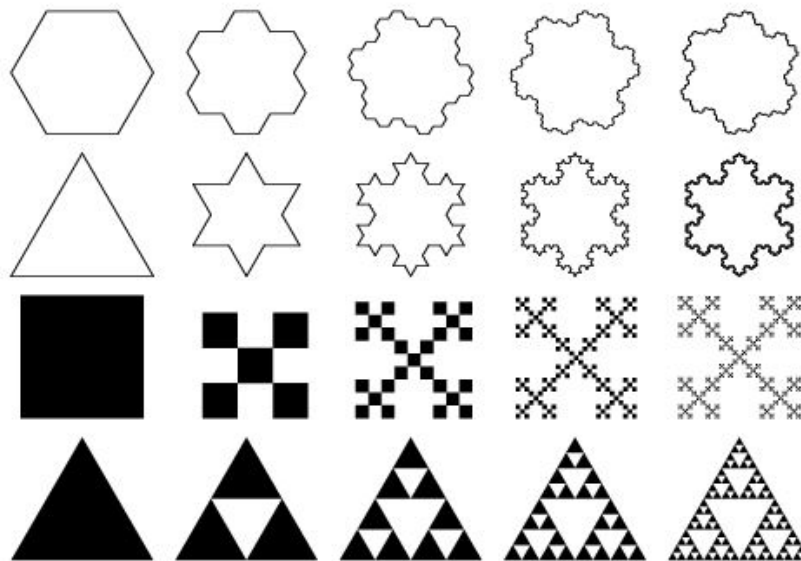
У точних науках (алгебрі, геометрії) серед прикладів фракталів виокремлено «килим Серпинського» (див. рис. 2) і циклічний фрактал (див. рис. 3), представлено різновиди фракталів (див. рис. 4). Зазначені приклади фракталів є актуальними в контексті нашого дослідження, оскільки виступають підґрунтям для графічного конструювання власної фрактальної поетичної моделі світу.

Рис. 2. Килим Серпинського як приклад фракталу

Рис. 3. Циклічний фрактал

Рис. 4. Види фракталів

Таким чином, на основі висунутої гіпотези стосовно власного моделювання фрактальної поетичної моделі світу з опорою на модель трагічного за В. Г. Ніконовою, а також на особливості математично-політологічного й синергетичного моделювання, з урахуванням сутності та графічного зображення фракталів, пропонуємо графічну репрезентацію індикаторно-фрактальної або індексно-фрактальної поетичної моделі світу (див. рис. 5):

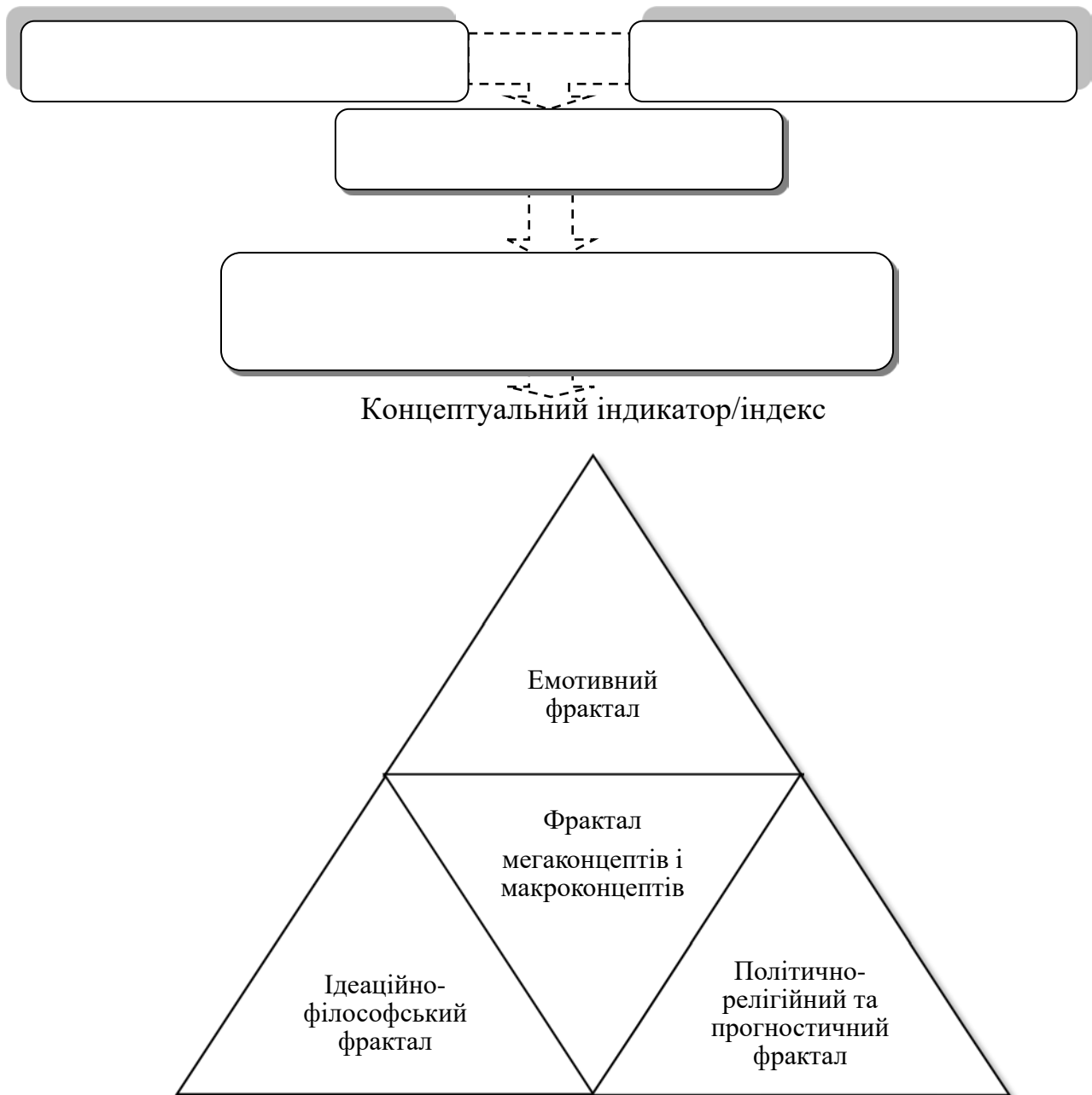

Рис. 5. Індикаторно-фрактальна / індексно-фрактальна поетична модель світу

Зважаючи на наукові розвідки в аспекті математично-політологічного й синергетичного моделювання, а також на актуальність поняття «фрактал» у контексті нашого наукового дослідження, висновуємо, що більш точним потрактуванням *фрактальної поетичної моделі світу* є розуміння її як ментальної конструкції, яка в індикаторно-фрактальній або індексно-

фрактальній формі розкриває концептуальний зміст британських поетичних текстів XIX–XXI століть.

З урахуванням запропонованих нами даних про види моделей у математиці вважаємо, що характерні особливості фрактальної поетичної моделі світу такі:

— емпіричність, оскільки висунута гіпотеза стосовно власної конфігурації фрактальної поетичної моделі світу може набути підтвердження на підставі її релевантності в британських поетичних текстах XIX–XXI століть;

— нормативність, тобто підтвердження достовірності нашої гіпотези з опорою на наукові здобутки моделювання різних наукових парадигм (математики, політології, синергетики);

— макро- та мікромодельність, оскільки фрактальна поетична модель світу є і макромоделлю, тому що в сукупності елементів являє собою складну структурну організацію, і мікромоделлю, бо кожен окремий елемент фрактальної поетичної моделі світу — автономна одиниця, яка має власні спектральні особливості;

— змістовність і формалізованість, тобто узагальнення отриманих результатів дослідження лінгвокогнітивних механізмів формування й декодування фрактальної поетичної моделі світу в єдиній графічно репрезентованій формі;

— квантифікованість, оскільки концептуальний індикатор/індекс фрактальної поетичної моделі світу змодельовано концептами, концептуальними тропами з урахуванням лінгвокогнітивних операцій і лінгвокогнітивних процедур, теорії концептуальних блендів;

— моноцентричність, тому що всі елементи фрактальної поетичної моделі світу є чітко детермінованими й сфокусованими в доцентровій формі навколо концептуального індикатора/індексу;

— факторність, бо кількість індикаторів/індексів є чітко обмеженою, а кількість фракталів концептуального індикатора/індексу може бути різною залежно від результатів виявлення концептів і концептуальних тропів, їх тематичного спрямування в матеріалах дослідження;

— корелятивність, тому що всі індекси фрактальної поетичної моделі світу зумовлені один одним;

— екстраполятивність і регресійність, оскільки індикатори фрактальної поетичної моделі світу визначаються фоновими, жанровими, текстовими, мовними особливостями аналізованого матеріалу дослідження; а концептуальний індекс ґрунтується на результатах лінгво-когнітивного й поетико-когнітивного аналізів матеріалу дослідження;

— сталість або динамічність, оскільки фрактальна поетична модель світу може реалізовуватись у синхронічному або діахронічному аспектах залежно від аналізу поетичної творчості одного поета чи епохи або декількох поетів чи епох.

Як бачимо, змодельована індикаторно-фрактальна або індексно-фрактальна поетична модель світу ґрунтується на моделі трагічного В. Г. Ніконової, але ускладнена згідно з аналітичним оглядом здобутків моделювання математики, політології й синергетики з акцентом на фрактальності.

Так, запропоноване моделювання фрактальної поетичної моделі світу відкриває нову галузь у сучасній лінгвістиці з опорою на сукупність

методологій точних і гуманітарних наук. Висновуємо, що такою новою ланкою постає *когнітивно-синергетичне моделювання*, оскільки репрезентована методика дослідження поетичних текстів з подальшим конструюванням фрактальної поетичної моделі світу враховує декілька аспектів когнітивної лінгвістики, когнітивної поетики, математики, синергетики.

Індикатори замінюють модулі в моделі трагічного, узятій за основу в нашому дослідженні. Концептуальний індекс змодельовано емотивним фракталом, ідеаційно-філософським фракталом, політично-релігійним і прогностичним фракталом, фракталом мегаконцептів та макроконцептів. Враховуючи здобутки математично-політологічного моделювання, вважаємо, що індикатори/індекси є меншими мікромоделями у складі єдиної поетичної макромоделі світу, вони пов'язані між собою та чітко детерміновані. Дрібніші елементи поетичної макромоделі світу розуміємо як такі елементи або фрактали, що повторюються в зменшеному масштабі у структурі поетичної макромоделі світу й можуть бути проаналізовані окремо за своїми складниками.

Фрактальні складники поетичної макромоделі світу — дрібні елементи зменшеного масштабу, які є частинами індексів поетичної макромоделі світу і вимагають додаткового аналізу з урахуванням поліпарадигмальної методології дослідження.

Так, припускаємо, що кожен індикатор поетичної макромоделі світу, який розуміємо як окрему мікромодель, може бути розділений на дрібніші елементи — фрактали — залежно від мети дослідження. У контексті дослідження фрактального розгалуження набуває лише концептуальний індикатор, оскільки увагу зосереджено на концептах, концептуальних тропях, лінгвокогнітивних механізмах їх формування та декодування. Проте запропонована методика не виключає можливості фрактального членування фонового, жанрового, мотивного, мовного та текстового індикаторів моделі світу як окремо, так і всіх разом.

У графічній моделі терміни «індикатор» та «індекс» зазначено разом, але при аналізі втілення фрактальної поетичної моделі світу в британських поетичних текстах ХІХ–ХХІ століть постає можливою їх синонімічна градація задля уникнення повторів.

У фоновому та жанровому індикаторах втілено особливості поетичного мислення культурно-історичних періодів, вимоги до поетичних текстів з огляду на жанрові характеристики. Як бачимо, фрактальну поетичну модель світу доповнено мотивним індексом, ми розуміємо його як мотив, що спонукає поетів до написання поетичного тексту. Такими мотивами можуть бути бажання поета висловити свої особистісні переживання й почуття, прагнення висловити своє ставлення до політичних/соціальних/релігійних подій, бажання поділитись із читачами власним пережитим досвідом і переконати їх у чомусь, воління навчити читачів або поділитись міркуваннями про сутність життя й смерті. Указані мотиви підпорядковані фоновому та жанровому індексам, оскільки мотивний індикатор постає реакцією поета на культурно-історичні й жанрові вимоги до поетичних текстів. Наступний індикатор є поєднанням текстового та мовного модулів за концепцією трагедійної картини світу, тому

що в контексті нашого дослідження мовний індекс втілено за допомогою вербалізації концептів і реконструкції концептуальних тропів на мовному, фразовому й синтаксичному рівнях поетичного тексту, а текстовий індикатор — реалізацією тропів у контексті вірша.

Найскладнішого, ієрархічного втілення набуває в нашій концепції концептуальний індекс, який має фрактальну структуру — структуру, представлену дрібними, ієрархічними елементами. Вважаємо, що концептуальний індикатор складається з емотивного фракталу, ідеаційно-філософського фракталу, політично-релігійного та прогностичного фракталу. Структурними елементами емотивного фракталу є реконструйовані концептуальні тропи на позначення почуттів та емоцій. Концептуальні тропи можуть бути як базовими, так і емергентними, тобто реконструйованими в процесі лінгвокогнітивного й поетико-когнітивного аналізу з урахуванням лінгвокогнітивних операцій і лінгвокогнітивних процедур, а також теорії концептуальної інтеграції. Інші фрактали наповнюються концептуальними тропами за вказаними аспектами. Ідеаційно-філософський фрактал міститиме реконструйовані концептуальні тропи, які виявлено в поетичних текстах про особистісний досвід поета, про його ставлення до сутності життя й буття з метою вплинути на читача, змінити його світогляд, переконати чи виховати його. В основу назви цього фракталу покладено ідеаційну функцію мови, тобто вираження досвіду, оцінки задля переконання [1, 114–116]. Останній фрактал — політично-релігійний і прогностичний — передбачає наповнення реконструйованими концептуальними тропами з поетичних текстів, тематика яких відображає ставлення поета до політичних, релігійних, суспільних подій із прогнозуванням результатів («прогностика» — наука, спрямована на об'єктивне дослідження політичних подій та на прогнозування їх результатів [14, 6]).

Одним із завдань нашого наукового дослідження є декодування естетичної інформації в поетичному тексті. Аналітичний огляд особливостей поезії як форми естетичної комунікації дав змогу з'ясувати, що естетична інформація втілюється в поезії за рахунок реалізації у тканині віршів естетичних категорій (естетичного, гармонії, прекрасного, потворного, піднесеного, героїчного, трагічного, комічного). Припускаємо, що вказані естетичні категорії можуть бути вербалізованими в британських поетичних текстах мегаконцептами, тобто тими базовими концептами, які репрезентують загальнолюдські (естетичні (доповнено нами. — *О. М.*)) поняття і можуть бути інтерпретовані як концепт-ідея, що складається з макроконцептів в ієрархії «мегаконцепт $\supset$ макроконцепт» [18, 224–225]. Саме тому естетичні категорії можуть бути мегаконцептами ЕСТЕТИЧНЕ, ГАРМОНІЯ, ПРЕКРАСНЕ, ПОТВОРНЕ, ПІДНЕСЕНЕ, ГЕРОЇЧНЕ, ТРАГІЧНЕ, КОМІЧНЕ. Інтерпретаційно-текстовий, лінгвокогнітивний, поетико-когнітивний аналізи уможливають вербалізацію інших макроконцептів як конститuentів указаних мегаконцептів із подальшим кількісним узагальненням результатів дослідження й складання ієрархії концептів. Мегаконцепти та макроконцепти наповнюють свій відповідний фрактал поетичної моделі світу. Зауважимо, що змодельована нами поетична

модель світу має не ризомну, а чітко детерміновану структуру («ризома» — хаотичний спосіб організації цілісності [7, 449; 9, 254; 22, 463]).

У подальшій перспективі видається можливим втілити результати запропонованого нами когнітивно-синергетичного моделювання фрактальної поетичної моделі світу в реалізації різних видів моделей, зумовлених матеріалом дослідження не лише в галузі поезії, а й у царині наратології.

Так, на окреме висвітлення заслуговує конструювання міфолого-релігійної моделі світу (на основі дослідження текстів релігійно-міфологічної тематики), утопічної моделі світу (на матеріалі політичних текстів), історико-філософської моделі світу (на матеріалі історичних, філософських текстів або текстів, спрямованих на рефлексію історичної особистості), футурологічної моделі світу (на матеріалі текстів жанру фентезі) (*назви моделей світу запропоновані з опорою на виокремлені види теоретико-методологічних моделей в аспекті політології* [14]. — О. М.).

Також запропоноване нами моделювання може бути перспективним при дослідженні творчості певного поета, автора, епохи або поетів, авторів чи культурно-історичних епох. Припускаємо можливість осягнення семіотичного простору лінгвістики, зокрема доповнення моделі семіотичним індикатором, у складі якого міститимуться фрактали символів, індивідуально-авторських символів, емпатичних символів та енігматичних символів [10; 16, 39].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Белл Р. Т. Социолінгвістика. Цели, методы и проблемы / Роджер Т. Белл. — Москва : Международные отношения, 1980. — 320 с.
2. Белоусов К. И. Синергетика текста: от структуры к форме / Константин Игоревич Белоусов. — Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2008. — 248 с.
3. Белехова Л. І. Словесний образ в американській поезії: лінгвокогнітивний аспект / Лариса Іванівна Белехова. — Київ : Айлант, 2002. — 367 с.
4. Бистров Я. В. Біографічний нарратив у лінгвокогнітивному вимірі (на матеріалі англійської прози ХХ – початку ХХІ століть) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Яків Володимирович Бистров. — Київ, 2016. — 460 с.
5. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь. Современная версия / Фридрих Арнольд Брокгауз, Илья Абрамович Ефрон. — Москва : Издательство Эксмо, 2003. — 672 с.
6. Глазунова О. И. Синергетика творчества : опыт анализа художественного текста / Ольга Игоревна Глазунова. — Москва : Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2012. — 344 с.
7. Гуревич П. С. Современный гуманитарный словарь-справочник / Павел Семёнович Гуревич. — Москва : Канон+РООИ «Реабилитация», 2019. — 656 с.
8. Дьяконова Н. Я. Из истории английской литературы. Статьи разных лет / Нина Яковлевна Дьяконова. — Санкт-Петербург : Алтейя, 2001. — 192 с.
9. Ильин И. П. Постмодернизм. Словарь терминов / Илья Петрович Ильин. — Москва : ИНИОН РАН-INTRADA, 2001. — 384 с.
10. Карасик В. И. Языковая матрица культуры / Владимир Ильич Карасик. — Москва : Гнозис, 2013. — 320 с.
11. Лакофф Дж. Метафоры, которыми мы живём / Джордж Лакофф, Марк Джонсон. — Москва : УРСС, 2004. — 253 с.
12. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи / Джордж Лакофф. — Москва : Языки славянской культуры, 2004. — С. 359–363.

13. Маріна О. С. Парадоксальність у сучасному англомовному поетичному дискурсі : когнітивно-семіотичний вимір : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04 / Олена Сергіївна Маріна. – Київ, 2016. – 434 с.
14. Методология моделирования и прогнозирования современного мира : коллективная монография / под ред. Т. В. Карадже. – Москва : МПГУ, 2012. – 198 с.
15. Москальчук Г. Г. Структура текста как синергетический процесс / Галина Григорьевна Москальчук. – Москва : Едиториал УРСС, 2010. – 296 с.
16. Москвичова О. А. Метаморфоза й образотворення : когнітивно-семіотичні нариси : монографія / Оксана Анатоліївна Москвичова, Тетяна Миколаївна Суворова. – Херсон : Айлант, 2017. – 276 с.
17. Ніконова В. Г. Концептуальний простір трагічного в п'єсах Шекспіра : поетико-когнітивний аналіз : дис. д-ра філол. наук : 10.02.04 / Віра Григорівна Ніконова. – Дніпропетровськ, 2008. – 558 с.
18. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / Анатолій Миколайович Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – С. 213–217.
19. Просянікіова Я. М. Семіотична природа художнього порівняння : монографія / Яна Миколаївна Просянікіова. – Херсон : Айлант, 2017. – 192 с.
20. Рейнгольд Н. И. Модернизм в английской литературе. История. Взгляды. Программные эссе / Наталья Игоревна Рейнгольд. – Москва : Издательский центр Российского государственного гуманитарного университета, 2017. – 557 с.
21. Толковый англо-русский словарь по нанотехнологии. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://nanotech.academic.ru/фрактал>.
22. Шилин В. В. Словарь литературоведческих терминов / Владимир Владимирович Шилин. – Москва : Канон+РООИ «Реабилитация», 2019. – 680 с.
23. Ярова Н. В. Компаративні блоки у сучасній американській поезії : лінгвокогнітивний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / Наталя Володимирівна Ярова. – Київ, 2003. – 192 с.
24. Kövecses Z. Metaphor : A Practical Introduction / Zoltan Kövecses. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – 303 p.
25. Kövecses Z. Metaphor and Emotion. Language, Culture, and Body in Human Feeling / Zoltan Kövecses. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004. – 242 p.
26. Lakoff G. Metaphors We Live By / George Lakoff, Mark Johnson. – Chicago: Chicago University Press, 2014. – 276 p.

Стаття надійшла до редакції 18.11.2018.

**THE MODELING METHODOLOGY
OF THE WORLD'S FRACTAL POETICAL MODEL
IN THE BRITISH POETRY OF THE XIX–XXI CENTURIES
(LINGUISTIC AND COGNITIVE ASPECTS).**

Oksana Moskvychova

The aim of the article is to explore an embodiment of reality in the world's fractal poetic picture in the British poetry of the XIX–XXI centuries by means of the linguistic and poetic analysis of tropes as the way to actualize cognitive processes of the world picture formation. The cognitive style of the British romantic, modern and post-modern poets is investigated by means of linguistic, poetic, cognitive, mathematic, political and synergy analysis. From the standpoint of cognitive linguistics and cognitive poetics, poetic text is analysed as the result of the poet's cognition and his interpretation of reality through the prism of his physical, social and cultural experience. Cognitive poetics is focused on the metaphorical aspects of thinking, due to which the conceptualization of human reality, based on physical and sensory-motor experiences, is possible. The reconstruction of

the world fractal poetical model accentuates on the notion of poetry and poetic texts, on the reflection of reality, on esthetic aspect of poetry and on linguistic and communicative peculiarities of it.

The article is relevant in the aspect of modern polyparadigmatic research trends, because it is a synthesis and systematization of three linguistic paradigms (linguo-poetic, linguistic-cognitive and poetic-cognitive). These paradigms are focused on designing the fractal poetic model of the world as a construct. This construct embodies the deep meaning of poetic texts belonged to different cultural and historical periods. The mathematically-sociological and synergetic modeling are also have been taking into account. The aim and the results of investigation are determined by the specification of the poetical viewpoint embodied in the British poetry of romantic, modern and post-modern periods.

Key words: *the poetic model of the world; conceptual tropes; concept; fractal; the fractal poetic model of the world.*

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ОСНОВА КОНСТРУИРОВАНИЯ ФРАКТАЛЬНОЙ ПОЭТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ МИРА В БРИТАНСКИХ ПОЭТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ XIX–XXI ВЕКОВ В ЛИНГВОКОГНИТИВНОМ АСПЕКТЕ

Оксана Москвичёва

Цель статьи — рассмотреть отображение действительности во фрактальной поэтической модели мира в британских поэтических текстах XX–XXI веков. Автором был применен лингво-поэтический анализ лексико-семантических тропов как вербальных актуализаторов фрактальной поэтической модели мира, а также лингво-когнитивный и поэтико-когнитивный анализы тропеики для выявления аксиологически маркированных глубоких смыслов когнитивного стиля представителей британского романтизма, модернизма и постмодернизма. С позиции когнитивной лингвистики и когнитивной поэтики поэтический текст воплощает результат когниции поэта и интерпретации им окружающей действительности сквозь призму его физического и социально-культурного опыта. Когнитивная поэтика акцентирует внимание на метафоричности мышления, его художественности и образности, благодаря которым возможна концептуализация действительности с опорой на телесный и сенсомоторный опыт. Реконструкция фрактальной поэтической модели мира британских поэтических текстов актуализирует сущность поэзии и ее поэтического текста, его лингво-коммуникативные особенности и специфику отображения действительности, а также эстетический аспект поэзии. Статья актуальна в контексте современных полипарадигмальных исследований, поскольку обобщает и систематизирует три лингвистических парадигмы (лингвопоэтическую, лингвокогнитивную и поэтико-когнитивную), ориентированные на разработку фрактальной поэтической модели мира с учетом математически-политологического и синергетического моделирования. Цель, задачи, результаты и выводы статьи обусловлены раскрытием специфики поэтического восприятия мира в поэзии британского романтизма, модернизма и постмодернизма.

Ключевые слова: *поэтическая модель мира; концепт; концептуальные тропы; фрактал; фрактальная поэтическая модель мира.*